

MURADİYELİ MUHACİRLERDE BELLEK, KÜLTÜR VE KİMLİK BAĞLAMINDA GÖÇ ANLATILARI

MIGRATION NARRATIVES IN THE CONTEXT OF MEMORY, CULTURE AND IDENTITY AMONG MURADIYE MIGRANTS

Demet ŞAFAK*

ÖZ: İnsanlığın var oluşundan itibaren ihtiyaçlar doğrultusunda yer değiştirmenin gerekliliği ile ortaya çıkan göç, zaman içerisinde siyasi nedenlerle bireylerin isteği dışında da gerçekleştirilmiştir. 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Türk ve Rum Ahâlinin Mübadelesi, bu göçlerden biridir. Mübadele, ilk bakışta sadece yaşanan yerin değiştirilmesi gibi görünse de, kültürel anlamda da bir mübadele söz konusudur. Kültürel anlamda gerçekleşen mübadele, mübadeleyi yaşayanlar için yeni bir kimlik olarak muhacir kimliğini de beraberinde getirmiştir. Kültürel bir kimlik olarak muhacir kimliğini oluşturan temel unsur, yaşanan göç deneyimi ve bu deneyimin etrafında oluşan göç anlatılarıdır. Bu nedenle bu çalışmada, muhacir kimliğini oluşturan temel unsur olan göç anlatıları, kültürel bellek temelinde halk bilimsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın alan araştırması Manisa'nın Yunussemre ilçesinin Muradiye Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Farklı yerlerden gelen göçmen grupların yerleşim yeri olması yönüyle Muradiye, özel bir yerleşim yeridir. Muradiye, mübadeleden önce sadece Rumların yaşadığı bir Rum köyüdür. Mübadele ile Rumların boşalttığı evlere muhacirler yerleştirilmiş, 1939 yılında Bulgaristan'dan göçmenler gelene kadar yerli halktan izole bir şekilde yaşamışlardır. Bu nedenle kendi kültürlerini uzun bir süre koruyarak muhacir kimliğinin temel unsuru olan göç anlatılarını günümüze taşıyabilmişlerdir. Çalışmada, mübadeleyi yaşamamış, ancak büyüklerinden dinlediği göç anlatılarıyla büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak kaynak kişilerin belleğinde göç anlatılarının hâlen yer aldığı ve kendilerini muhacir olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda mübadeleyi yaşamayan kuşağın göç anlatılarıyla dolaylı olarak mübadeleyi deneyimlediği ve göç anlatılarının muhacir kimliğinin devamlılığını sağladığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kültür, Kimlik, Kültürel Bellek, Göç Anlatıları

ABSTRACT: Migration, a human phenomenon stemming from the need to relocate due to various reasons, has often been forced upon individuals due to political circumstances. The population exchange between Greece and Turkey following the 1923 Treaty of Lausanne is one such example. While this exchange initially appears as a simple relocation, it also signified a cultural exchange. For those who experienced the exchange, this cultural shift led to the formation of a new identity: the identity of a refugee. At the core of this refugee identity lies the migration experience itself and the narratives that have developed around it. This study, grounded in folklore studies, examines these migration narratives within the framework of cultural memory. The fieldwork for the study was conducted in Muradiye, a neighborhood in

*Dr.-Folklor Araştırmacısı-Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü/Manisa-demetsafak45@gmail.com (Orcid: 0000-0003-4226-3450)

Yunusemre district of Manisa. Muradiye is a unique settlement, having been home to various migrant groups. Before the population exchange, it was exclusively a Greek village. After the exchange, Turkish refugees settled in the abandoned homes and lived in isolation until Bulgarian migrants arrived in 1939. This isolation allowed them to preserve their culture and transmit the fundamental element of their refugee identity—migration narratives—to subsequent generations. The study found that even the second and third generations, who did not personally experience the exchange but grew up listening to their elders' stories, still carry these narratives in their memories and identify as refugees. This suggests that the younger generations have indirectly experienced the exchange through these narratives, and that these narratives have sustained the refugee identity over time.

Keywords: Migration, Culture, Identity, Cultural Memory, Migration Narratives

Giriş

Kısaca “yer değiştirme” olarak açıklanabilecek olan göç, etkileri sadece göç esnasını kapsayan bir olgu değildir. Göç, öncesi ve sonrasıyla bir bütün oluşturur. Bu bağlamda iki yönlü göç olan mübadele, incelenmesi gereken bir olgudur. 30 Ocak 1923’te imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile yürürlüğe giren “Türk ve Rum Ahâlinin Mübâdelesini” sözleşmesi, Türk topraklarında yaşayan Rum Ortodoks dinine mensup kişilerle, Yunan topraklarında yaşayan Müslüman dinine mensup kişilerin zorunlu yer değiştirmesini ifade eder. Mübadele, bir daha ziyaret için dahi geri dönülemeyecek zorunlu bir göç olması nedeniyle her iki grup için de yıkıcı olmuştur. Mübadele edilen halk için vatanlarından ayrılmak zorunda kaldıkları bu travmatik deneyim muhacir¹ kimliğini de beraberinde getirmiştir. Muhacir kimliğini oluşturan temel unsur, yaşanan zorunlu göçe dair anlatılardır. Bu bağlamda çalışmada muhacir bir grup üzerinden muhacir kimliğini oluşturan temel unsur olan göç anlatıları bellek, kültür ve kimlik bağlamında irdelenecektir. Çalışmada mübadele; göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası olmak üzere bir süreçler bütünü olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme esnasında muhacir belleğini ortaya koyma aşamasında, Jann Assmann’ın kültürel bellek kavramı yol gösterici olmuştur. Muhacirlerin yeni vatanlarında uyum süreci ve aidiyet üzerinden kimlik oluşumu kültürel bellek çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın alan araştırması Manisa’nın Yunusemre ilçesinin Muradiye Mahallesi’nde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada örneklem olarak Muradiye’nin seçilmesinin nedeni, farklı yerlerden gelen göçmen grupların yerleşim yeri olmasıdır. Mübadeleden önceki ismi “Hamidiye” olan Muradiye, geçmişte sadece Rumların yaşadığı bir Rum köyüdür. Mübadele ile Rumların boşalttığı evlere muhacirler yerleştirilmiş, 1939 yılında

---

¹ Göçmen ve muhacir/mübadil kelimeleri bir yerden bir yere göç eden kişileri ifade etmesi yönüyle eş anlamlıdır, ancak mübadele ile Muradiye’ye gelenlerin kendilerini tanımlarken “muhacir” kelimesini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmada mübadele ile Muradiye’ye yerleşen grubu tanımlamak için “muhacir” kelimesi kullanılmıştır.

Bulgaristan'dan Müslüman ve Türk kökenli göçmenler gelene kadar yerli halktan izole bir şekilde yaşamışlardır. Bayındır Goularas'ın da belirttiği gibi muhacirlerin iskân edildikleri yerler kültürlerini ve kimliklerini Türkiye'de yaşatmaları açısından önem taşır (2012: 134). Bu bağlamda Muradiye'ye iskân edilen muhacirler değerlendirildiğinde, Muradiye'nin sadece muhacirler ve göçmenlerin yaşadığı bir yerleşim yeri olması nedeniyle kültürel unsurlarını doksanlı yıllara kadar uzun bir süre yaşattıkları tespit edilmiştir. Zaman içinde Muradiye'ye yerleşenlerin artması ile toplumsal yapı değişmiş, halk kültürü unsurları bağlamını yitirmiş ve göç anlatıları kuşaklar arasında aktarılamaz hale gelmiştir. Halbuchs, bir olaylar dizisinin belleğinin belirli bir gruptan destek almadığında ve anlatılan olaylar artık ilgi çekmeyince aktarımın bittiğini söyler. Bu gibi hatıraları kurtarmanın tek yolu onları sürekli bir anlatıda yazı ile sabitlemektir (2018: 97). Mübadeleye dair anlatıları dinleyerek büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak mübadiller için göç ve sonrasında yaşananlar önemlidir; ancak günümüzde önemini yitirerek unutulmaya başlamıştır. Bu nedenle muhacir kimliğini oluşturan temel unsur olan göç anlatılarının yazıya geçirilerek korunması çalışmanın amaçlarından biridir.

Muradiyeli muhacirler özelinde, muhacirlerin göç anlatıları üzerinden kurdukları kimlik konu edilerek anlatı, bellek, kültür ve kimlik ilişkisinin değerlendirildiği bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile derinlemesine görüşme yapılmış, daha sonra bu bilgiler analiz edilmiştir. Mübadele yüz yıl önce gerçekleştiği için mübadele ile gelen kuşak şu anda hayatta değildir. Bu nedenle ikinci ve üçüncü kuşak muhacirlerle görüşülmüştür. Ancak mübadele ile bir yaşındayken gelen üç kişi bulunmaktadır. Kaynak kişilere öncelikle mübadele olmadan önce Yunanistan'daki yaşamlarının nasıl olduğu, orada geçimlerini nasıl sağladıkları, Yunanlılarla karışık bir yerleşim yerinde oturuyorlarsa onlarla ilişkilerin nasıl olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Daha sonra orada yaşanan sorunlar, göç esnasında yaşananlar, Türkiye'ye geldikten sonra Muradiye'ye yerleşmeleri ile üretime dâhil olma ve uyum süreçlerine odaklanılmıştır.

Mübadele sadece göç değildir, göç ve zor kelimelerinin birlikte kullanılması gereken bir olgudur. Keser, belirli bir insan grubunun zor kullanılarak yaşam alanından göç ettirilmesine ilişkin bilinen en iyi örneğin, İbranilerin Babilliler tarafından sürgün edilmesi olduğunu söyler. Bu olay, göç ve zor arasındaki ilişkinin tarihsel derinliğini gösterdiği gibi, zorla göç ettirme ve anayurda dönüş anlatıları/ideolojisi, İbrani kimliğinin neredeyse temel inşa unsuru haline gelir. Dolayısıyla göçün, özellikle de zorla göç ettirmenin sosyal bellekteki karşılığının nesilleri aşan yönünü ortaya koyar (2010: 9). Bir asır önce gerçekleşen mübadelenin, mübadeleyi yaşamamış, ancak büyüklerinden dinledikleriyle büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak muhacirlerin belleğinde hâlen var olması ve muhacir kimliğinin oluşumundaki etkisi Keser'in ifadesini destekler niteliktedir. Bu bağlamda

çalışmada öncelikle mübadele, bellek, kültür ve kültürel kimlik kavramları tartışılacaktır. Daha sonra muhacir kimliğinin temel taşı olarak nitelendirilebilecek olan göç anlatılarına yer verilecektir.

1. Göç Olgusu ve Mübadele

İnsanlık tarihi ile başlayan göç, Stuart Hall'un da ifade ettiği gibi tek yönlü bir yolculuktur (1987: 44). Geri dönülecek bir "ev" in olmadığı bu tek yönlü yolculuk, geçmişten günümüze farklı nedenlerle devam etmektedir. Yücel Yönlü, insanın varoluşundan itibaren birçok nedenden ötürü yaşadığı yerden gönüllü ya da zorunlu, kısa ya da uzun süreli olarak ayrıldığını, başka bir yere gittiğini yani yer değiştirdiğini ifade eder (2018: 7). İhtiyaçlar doğrultusunda yer değiştirmenin gerekliliği ile ortaya çıkan göç, zaman içerisinde siyasi nedenlerle bireylerin isteği dışında da gerçekleştirilmiştir. Mübadele, bireylerin isteği dışında gerçekleştirilen göçlerden biridir. Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük'te "değişim" olarak yer alan (URL-1) "mübadele" terimi, Mutlu'nun ifade ettiği gibi halk arasında daha çok "değiş-tokuş" anlamında ve ekonomik işlemlerde kullanılan bir kavramdır. Bin dokuz yüzlü yılların siyasi olaylarının sonucunda halk kitlelerinin karşılıklı olarak yer değiştirmeleri konusu ortaya çıkınca, bu kavram siyasi metinlerde de yer almıştır (2005: 15). Bu bağlamda İlhan Tekeli, ilk nüfus mübadelesi anlaşmalarının Balkan Savaşı sonrasında yapıldığını belirtir. Bu anlaşmalara göre göç edenlerin mallarının saptanarak, değişimin mülkiyete ilişkin sorunları çözülmeden Birinci Dünya Savaşı başlamıştır (1990: 60-61). Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile başlayan Kurtuluş Savaşı 30 Ocak 1923'te imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile sona ermiş, "Türk ve Rum Ahâlinin Mübâdelesi" konusu karara bağlanmıştır. Tüm dünyada baş gösteren uluslaşma akımı, Rumeli'de olduğu gibi Anadolu'da da farklı milletlerden insanların bir arada yaşamasını imkânsız kılmış, tüm bu gelişmeler nedeniyle her iki ülke için de mübadele bir zorunluluk halini almıştır. Bu zorunluluğun sonucunda Ağanoğlu'nun ifade ettiği gibi mübadele ile İmparatorluk bakiyesi çokuluslu devlet modelinden ulus devlet modeline bir geçiş süreci yaşanmıştır (2012: 411).

Türk ve Rum Ahâlinin Mübâdelesi Sözleşmesi hükümleri 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ağanoğlu, mübadele hükümlerine göre Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukların mübadele kapsamında olacağını belirtir. Ancak İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanları mübadeleden muaf tutulmuştur (2012: 311). Anlaşma dâhilinde 1923 yılında Yunanistan'dan Türkiye'ye doğru başlayan Türklerin göçleri 1927 yılına kadar dalgalar halinde devam etmiştir (Adıgüzel, 2018: 81). Mübadele ile yaklaşık 400.000 Müslüman Yunanistan'dan Türkiye'ye, 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Rum ise

Türkiye’den Yunanistan’a göç etmiştir.² Arı, Türkiye’yi terk eden Ortodoks Rumların yüzde sekseninin kent kökenli, yüzde yirmisinin ise kırsal kökenli göçmenlerden oluştuğunu belirtir. Yunanistan’dan ayrılıp Türkiye’ye gelen göçmenlerin ise yüzde yetmişi kırsal kökenli olup ancak yüzde otuzu kent kökenlidir (1999: 12). Mübadele edilen nüfusun yerleşim yeri dağılımındaki farklılık, her iki ülkenin de ekonomik ve demografik yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu noktada Akhtar, mübadele edilen nüfusun yerleşim yeri açısından dağılım farklılığının, yeni kurulan bir ülke olan Türkiye için sağlıklı bir iskân politikası oluşturulmasında önemli bir yapısal sorun olduğunu belirtir. (2018: 46-48). Ayrıca gelen muhacirlerle ilgili net bir bilginin olmaması deniz kenarından gelen muhacirlerin dağlık kesime, dağlık bölgelerden gelen muhacirlerin de deniz kenarı ya da ova olan yerlere yerleştirilmesi gibi bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla muhacirlerin üretime katılarak ekonomiye katkıları gecikmiş, ayrıca geldikleri yerdeki yaşam alanlarına benzeyen yerlere gidebilmek için yer değiştirmeleri de bu kaosu uzun bir süre devam etmesine neden olmuştur.

Mübadele, muhacirler için kimlik sorunsalını da beraberinde getirir. McCarthy, Osmanlı İmparatorluğu’nda, halk arasındaki etnik farklılıklar resmiyette dikkate alınmadığı için günlük yaşamdaki kimlik tanımlamasının da, dinî esaslara göre yapıldığını belirtir. Bu nedenle Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar ile diğer Müslüman gruplar, yakın zamana kadar kendilerine sadece “Müslüman” derlerdi (2018: 3-4). Cumhuriyet’in ilanıyla dindaştan soydaşa, İslâm Ümmetinden Türk Milletine dönüşüm gerçekleşmiştir (Ağanoğlu 2012: 291). Bu bağlamda mübadeleden önce kendilerini Müslüman olarak tanımlayan muhacirlerin, mübadeleden sonra Müslüman kimliğinin yanına Türk ve muhacir kimliği eklenmiştir. Kimlikleri savaşın ve doğup büyüdükleri topraklardan koparılmış olmanın acısı ile şekillenmiş olan mübadiller (Karakasidov, 2010: 191) için göç anlatıları, bellek aracılığıyla gelecek kuşaklara aktardıkları kültürel bir unsurdur.

2. Kimliğin Kurucu Bileşenleri: Bellek, Kültür, Kültürel Kimlik

Bellek, unutmaya karşı bir direniş biçimidir. Unutulmak istenmeyenler hatırlanarak bellekte korunur. Soyut bir kavram olan bellek, bireyin hatırlama unsurları aracılığıyla “anlatma” edimi ile somutlaşır ve görünür hâle gelir. Nitekim Sancar’ın belirttiği gibi bellek iletişimsel süreçlerde yani hatıraların anlatılması, alımlanması ve sahiplenilmesi yoluyla oluşur (2016: 41-42). Dolayısıyla bireysel bellek ve toplumsal bellek birbiriyle ilişki içindedir. Bireysel bellek ve grup belleğini oluşturan unsurların farklı temellere dayandığını Assmann şu şekilde açıklar: “Aradaki fark grup belleğinin nörolojik bir temeli olmamasındadır. Onun

---

² Mübadele kapsamında göç eden Rum ve Türklerin sayısı kaynaklarda farklı olarak verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Arı, 1999: 12; Adıgüzel, 2018: 81; Erdal, 2006: 24-25; Clark, 2008: XIV; Ağanoğlu, 2012: 305; Akhtar, 2018: 17).

yerine mitler, şarkılar, danslar, atasözleri, yasalar, kutsal metinler, süslemeler, resimler, yollar ve hatta tüm bir coğrafya gibi kimliği garanti edici bilgilerin bütünü olan kültür geçer.” (2018: 98-99). Görüldüğü gibi grup belleğinin temeli kültürdür. Dolayısıyla bellek aynı zamanda kültürel dir. Assmann’a göre kültürel bellek, en basit tanımla gündelik olmayan olayları hatırlama organıdır (2018: 67); kültürel bellek yereldir, benmerkezcidir, bir gruba ve onun değerlerine özgüdür (2008: 113). Kültürel belleğin aktarımı ile kültürün sürekliliği, dolayısıyla da bireyler ve dâhil oldukları grupların kimliğinin sürekliliği sağlanır, geçmişin günümüz ve gelecekle bağlantısı kurulur. Assmann, “kimlik, ben kimliği de buna dâhil, hep bir toplumsal yapıdır ve bu haliyle hep kültürel kimliktir” (2018: 141), sözleriyle kimliğin kültürel yanına vurgu yapar. Bütün bu bilgilerden yola çıkılarak bellek aracılığıyla kültür üzerinden kendini tanımlayan bireyin, kültürel kimlik üzerinden toplum içinde konumunu belirlediğini söylemek mümkündür.

Kimlik duygusu kişinin kendisini çevresiyle anlamlı bağlantılar kurabilen bir kimse olarak görmesidir (Güleç, 2002: 64). Bu bağlamda kimliğin özelliklerinden biri bir gruba aidiyettir. Bilgin’in ifadesiyle bir kişi veya grubun kendini tanımlaması ve diğer kişi veya gruplar arasında kendini konumlaması (2013: 74) olarak tanımlanan kimliği belirleyici nosyon, “aidiyet duygusu”dur (Cinman Şimşek, 1997: 409). Birey, aidiyet duygusuyla bağlı olduğu grup aracılığıyla toplumsal yaşamda varlığını güven içinde sürdürür. Dolayısıyla aidiyet bağları bireyin kimlik oluşumunda önemli unsurlardan biridir. Aidiyet bağı, anlatı aracılığıyla kimliğin oluşumuna hizmet eder. Bu bağlamda anlatı kimlik ediminde önemli bir kurucu unsurdur. Bir anlatı olarak kimliğin inşası bellek ve hatırlamayı gerekli kılar. Kendini tanımak ve tanımlamak için bellekte varolan bilgi anlatı ile aktarılarak zamanın sınırlarını aşar. Traverso’nun belirttiği gibi “aktarılan deneyim” doğal olarak bir kuşaktan diğerine sürer, uzun vadede grupların ve toplumların kimliklerini oluşturur (2019: 11). Aktarılan deneyim, bireylerin anılarından oluşur ve kimlik her anlatıyla yeniden kurgulanır. Bu bağlamda bir anlatı olarak kimlik anlatıcının deneyimini anlamlandırma sürecinde ortaya koyduğu düşünce, inanç, tavır, kişi ve eylemleri bağlantılandırma ve konumlandırma biçimi ve de anlatı olayı sürecinde verdiği her türlü sözlü ve sözsüz tepkinin ortaya çıkardığı etkileşimsel sonuçtur (Kaderli Yapıcı, 2012: 214).

Kimlik olgusu, tarihsel bir nitelik taşır (Bilgin 2007: 45). Bir başka ifadeyle yaşanan tarihsel olaylar bireylerin ve grupların kimlik oluşumunda etkilidir. Bu bağlamda Muradiyeli muhacirlerin göç ve iskân sırasında yaşadıkları olaylar mübadele ile edindikleri yeni kimliklerinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca MacIntyre’nin ifade ettiği gibi herhangi bir toplumu anlayabilmek için, bu toplumun ilk dramatik kaynaklarını oluşturan öyküler bütünü bilmemiz gerekir (2001: 319). Bu bağlamda muhacirleri bir grup olarak anlayabilmek için grup oluşumunun

gerçekleştirdiği mübadeleye dair anlatılar bütününü bilmek gerekir. Nitekim Bilgin, bireyler gibi grupların da geçmişinin onların kaderinin temel ve kurucu ögesi olduğunu belirtir. Ortak anılar grup bağının harcını oluşturur; kimliği temellendirir ve ona derinlik kazandırır (2013: 7). Bu bağlamda muhacirlerin grup bağını oluşturan göç anlatıları, grup olarak kimlik oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

3. Muhacir Kimliğini Oluşturan Temel Unsur: Göç Anlatıları

Her yaşam bir hikâyedir, dolayısıyla her yaşam bir anlatıdır. İlk bakışta kişisel gibi görünen bu anlatı, bireyin ait olduğu toplum ile şekillenir. Connerton'un belirttiği gibi bir yaşamın anlatısı, birbiriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu anlatı, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür (2014: 41). Bu bağlamda mübadele, vatanlarından ayrılmak zorunda kalan muhacirlerin travmatik öyküsünün başlangıç noktasıdır. Bu öykü, yaşanan mekânla birlikte kimliğin kaybını anlattığı gibi yeni bir kimlik olan muhacir kimliğinin kurgulanmasına da hizmet eder. Bu bağlamda muhacirler için kaybettikleri vatan ve geride bıraktıkları kimliklerinin yerini, belleklerinde taşıdıkları anılar ve zorunlu göçe dair anlatılar alır. Anlatılarak yeniden inşa edilen geçmiş, ortak göç deneyiminde bireyleri birleştirerek muhacir kimliğinin oluşumuna ve sürekliliğine hizmet eder. Çalışmanın bu bölümünde göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası yaşananlara dair anlatılara yer verilerek göç anlatılarının muhacir kimliğinin oluşumundaki etkisi ortaya konulacaktır.

3.1. Göç Öncesi: “Rahatımız Kaçtı”

Hikâyeler kısmen bize hatırlattıkları, kısmen de önemli bulduğumuz şeyleri yeniden düşünmemizi sağladıkları için varlıklarını sürdürür (Fulford, 2017: 20). Bir başka ifadeyle önemli bulunan şey anlatılır, anlatılan ise yaşatılır. Bu bağlamda Muradiyeli muhacirlerin mübadele öncesine dair en çok anlattıkları unsur evleridir. Gökten'in ifadesiyle bir yaşam alanı olarak ev, her birey için kendine özel olmasıyla eşsiz ve bireysel olmasının yanında bireylerin ve küçük gruplar olarak toplumla ve daha geniş anlamda parçası oldukları kültürle olan bağlarını, sınırlarını ve sınırsızlıklarını yansıtır (1991: 28). Bu yönüyle ev, toplumla bağın kurulduğu bir alan olarak vatan imgesinin yerini alır. Assmann bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ve vadi, kentsoylular için kentler ve bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekânsal hatırlama çerçevesini oluşturur. Bu bağ, özellikle uzakta iken ‘vatan’ duygusunu veren çerçevedir.” (2018: 47). Bu bağlamda muhacirlerin geride bıraktıkları memleketlerine dair en çok anlattıkları unsur olan evlerinin artık uzakta olan vatanlarını simgelediğini söylemek mümkündür. Nitekim memleketteki evlerini çocuklarına ve torunlarına ayrıntılı bir şekilde anlatmışlardır. Kaynak kişilerin aktardığına göre memleketteki evleri çiftlik gibidir, bahçeleri, kilerleri, hayvan damı dâhil ihtiyaçları olan her şey evin sınırları içindedir (KK-16, KK-14, KK-10). Evler iki katlıdır ve ahşaptan yapılmıştır.

Yaşadıkları bölge çok soğuk olduğu için sıcak olması amacıyla evlerin altında “yarımka, birbuçukka” diye tabir ettikleri hayvan damı bulunur (KK-6, KK-15, KK-17). Evlerin kileri çok büyüktür ve ailenin kışlık yiyecekleri de dâhil olmak üzere tüm yiyecek ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Yemek pişirmeden saklamaya kadar her türlü işlem burada gerçekleştirilir (KK-3). Florina’ya bağlı Vortolom köyünde oturanların evleri köyün içinde bahçesi olan, ancak duvarları birbirine bitişik nizam evlerdir. Bu evlerde diğer evlere geçilebilen küçük kapılar bulunmaktadır. Kaynak kişilerin aktarımına göre, köyün bir ucundaki eve giren biri bu kapılardan geçerek köyün diğer ucundaki evden dışarı çıkabilmektedir (KK-3, KK-7). Salvanou’nun belirttiği gibi mekân, insanların zihinsel dünyalarında yaşar ve zihinsel coğrafyalarla bağlantılı olarak insanların tahayyüllerinde canlandırılır (2022: 111). Bu bağlamda KK-1, Balkanların Osmanlı Devleti’nden kopuşunu anlatan “Elveda Rumeli” adlı dizideki evlerin babaannesinden dinlediği memleketteki evleri hatırlattığını aktarır: “Aynı ordaki evleri anlatıyordu babaannem. Hani böyle bahçede çitler var diyordu. Çitlerin ipini bağlıyoruz derdi.” Görüldüğü gibi zihinde canlandırılan mekânın görüntüsü, geçmişin görüntüsüdür ve hatırlamayı sağlayan bir unsur ile gün yüzüne çıkar. Bu bağlamda Depeli, göçmen için “geride kalan”ı hatırlamanın, kimliğin kurucu unsurlarından biri olarak her zaman ihtiyaç olduğunu belirtir (2007: 33-34). Dolayısıyla muhacirler için ailelerinin geldiği yerler, kökenlerinin ve kimliklerinin bir parçası olarak belleklerinde yer alır. Bilgin, “Çevre bireysel veya kolektif olarak kök salınan yer olduğu için bir kendileme ve kimlik yeridir” (2013: 144) sözleriyle yaşanan çevrenin kimlik oluşumundaki etkisini belirtir. Kimliğin bir parçası olan çevre ev, sokak, şehir, hatta koyun otlatırken oturulan taş dahi olabilir. Bu bağlamda K.K. 6 adlı anlatıcı, dedesinin ölene kadar savaş zamanı Fransızların orda bıraktığı demirlerle yaptığı dam için üzüldüğünü, koyun otlatırken oturduğu taşları dahi özlemle anlattığını aktarmıştır.

Ortak olan geçmiş bilgisi, bugüne ilişkin deneyimlerin de belirleyicisidir. Bireyin kendisi yaşamasa da grubu oluşturan diğer bireylerin aktarımıyla sahip olduğu geçmişin deneyimi bugününü şekillendirir. Nitekim Connerton, bugüne ilişkin deneyimimizin, büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgimize dayandığını belirtir (2014: 9). Bu bağlamda Muradiyeli ikinci ve üçüncü kuşak muhacirlerin ailelerinin Yunanistan’daki geçim kaynakları ile ilgili bilgi sahibi oldukları görülür. Anlatıcılar ailelerinin Yunanistan’daki geçim kaynaklarının çiftçilik/rençberlik ve hayvancılık olduğunu ifade etmiştir. (KK-1, KK-3, KK-6, KK-13). Ayrıca ormanlık alanlardaki ağaçlardan kestikleri odunları satarak odunculuk yapanlar da vardır. (KK-8, KK-19). Oradaki yaşamlarında herkes çiftçilik ile uğraştığı için köylerde başka bir iş sahası yoktur (KK-19). Muhacirler köylerinde değiş tokuş usulüne göre ihtiyaçlarını karşılarken mallarını satmak için katırlarla Selanik’e gitmektedir (KK-10, KK-11, KK-16, KK-19).

Kimlik en basit haliyle bireyin kendisini tanımlamasıdır. Bireyler kendilerini tanımlamak ve toplum içinde konumlandırabilmek için karşıt bir grubun varlığına ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda mübadeleden önce Yunanlılarla aynı yerleşim yerinde oturan muhacirler olduğunu belirtmek gerekir. Yunanlılarla aynı köylerde yaşayanlar savaş başlamadan önce Yunanlı komşularıyla iyi geçindiklerini, komşuluk ilişkilerinin çok iyi olduğunu ifade etmişlerdir (KK-2, KK-3, KK-8, KK-9, KK-17, KK-19). Öyle ki Yunan komşuları Türklere bile iyidir. Misafirleri geldiğinde yemekleri yoksa Yunanlı komşuları tenceresiyle yemek getirir (KK-11, KK-9, KK-8). Birbirlerinin düğünlerine de katılmaktadırlar. Bu denli iç içe bir yaşam, beraberinde karışık evlilikleri de getirmiştir. Ancak bu evlilikler toplum içinde kabul görmediği ve her iki tarafta da onaylanmadığı için kızlar kaçarak evlenmektedir. Bu noktada bu evliliklerin onaylanmama nedeninin Türk-Yunanlı kimliği üzerinden değil, Müslüman-Hristiyan kimliği üzerinden gerçekleştiğini belirtmek gerekir. KK-8, akrabalarına kaçan Yunanlı kızın öldüğünü ve kızın akrabalarının kızın ölüsünü dahi istemediklerini şu şekilde aktarmıştır: “Kız ölüyo. Bunlarda adet kırk günde mezarı kazıyolar. Kemikleri şarapla yıkıyolar gene koyuyolar. Bu kız ölünce orda bunlar gitmişler kız dipdiri. Ooo bu bizden değil bozulmuş bu. Müslüman olmuş. Değişmiş o demiş. İstememişler kızı.” Görüldüğü gibi Müslüman ve Hristiyan kimliğine ait kültürel değerler gruplar arasında sınırları belirleyen temel unsurdur. Nitekim Assmann, geçmişin mirası olması yönüyle kültürün ötekini sınırlamak için kullanılan sınır işaretleri olduğunu belirtir (2018: 163).

Bölgede karışıklık ve savaş döneminin başlamasıyla bir arada yaşayan iki halk arasında huzursuzluk başlamıştır. KK-12 Yunanlılar ve Türklere arasında çetecilik oluştuğunu ve her iki tarafın da diğer tarafa baskınlar yaptığını aktarmıştır. Çetecilik adı altında yapılan baskınların dışında, Yunan askerleri de evleri basarak ihtiyaçları olan tüketim malzemelerini evlerden almaktadır. Müslümanlar Yunan askerlerine “gevurka” derken, Yunan askerleri de köpeklere “Kemalka” demekte ve köpekleri öldürmektedir (KK-1). Cuma namazına gidenlere de pusu kurup öldürmüşlerdir. Ayrıca son zamanlarda Türk erkeklerini camilere toplayıp dövmüşler, eziyet etmişler ve öldürmüşler, camiye yakmışlardır (KK-8, KK-15). KK-7 adlı anlatıcı, dedesinin bu olaylar yaşanırken küçük bir çocuk olduğunu, ancak ölü taklidi yaparak kurtulabildiğini aktarmıştır: “Onu sona anneleri deriler içine sarmış nasıl şeyler içine, iyileşsin. Çok vurmuşlar. Ölü taklidi yapmış o, sağ kalmış. Çoğu ölü çıkmış ordan Annem bi başlardı ağlasın sıralardı Arnavutça.” (KK-7). Yıllarca birlikte yaşayan iki halk arasında yaşanan tüm bu kötü olaylara rağmen, anlatıcılara göre Yunanlılardan yardım edenler de bulunmaktadır. KK-3 adlı anlatıcı annesi ve babası öldürülen dedesini Yunanlı komşularının kendi çocuklarına dahi söylemeden sakladıklarını ve akrabalarına teslim ettiklerini ifade etmiştir. KK-11 ise dedesinin yoldan geçen bir Yunan subayına bağlarından üzüm verdiğini, o subayın kendi evlerine yapılan baskına engel olduğunu aktarmıştır. Her ne kadar aralarında kendilerine

iyilik yapanlar olsa da yaşanan tüm bu olaylar, savaştan önce dostluk ilişkileri içinde komşu olarak yaşayan bölge halkının birbirlerine düşman olmalarına neden olmuştur. Mübadele antlaşmasından sonra Türklere yapılan baskı daha da artmıştır. KK-3'ün ifadesiyle göç etmeye mecbur olmuşlardır.

Göç, her koşulda zorlukları içinde barındırır, ancak mübadele bu zorlukların katlanarak büyüdüğü bir olgudur. Mübadele, karşılıklı olarak nüfus değişimini esas aldığı için iki yönlü bir göç söz konusudur. Bu durum, mübadele ile gelen nüfusun iskânında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada öncelikle mübadeleden önce Anadolu'daki Rumların Yunanistan'a gelmeye başladıklarını belirtmek gerekir. Ağanoğlu, Yunan ordusunun Büyük Taarruz ile yenilmesinden sonra, 1922 yılının eylül ayından itibaren Türkiye Rumlarının büyük bir kısmının ülkeyi terk ettiğini belirtir. Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus değişimine ise ancak 1923 yılı sonunda başlanabilmiştir (2012: 307). Başka bir ifadeyle Türkiye'de yaşayan Rum nüfus Yunanistan'a göç etmeye başladıktan bir yıl sonra Yunanistan'daki Müslüman nüfus Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Akhtar, Anadolu'dan gelen Rumlarla Rumeli Müslümanlarının aynı köylerde, hatta aynı evlerde yaşamak zorunda kaldığını şu şekilde anlatır:

Geçen bir yıl içinde, Anadolu'dan gelen Rumlar Yunanistan'da iskân edilmeye başlanır. Bu süre içinde Anadolu'dan gelen Rumlarla Rumeli Müslümanları aynı köylerde yan yana yaşamaya zorlanır. Yani toprakları Yunan hükümeti tarafından istimlâk edilen Müslüman ailelerin yanı başında Anadolu Rumları bir yıl bekler. İşin ilginç tarafı, yaklaşık bir yıl birlikte yaşayan Anadolu Rumları ve Rumeli Müslümanları arasında pek çatışma da çıkmaz. Hatta aynı evleri paylaşırlar (2018: 36).

Anadolu'dan göç eden Rum nüfus ile Yunanistan'da mübadele ile gideceği günü bekleyen Müslüman nüfusun kısa bir süre de olsa bir arada yaşaması, Muradiye'ye yerleşen muhacirlerin de yaşadığı bir durumdur. KK-4 adlı anlatıcı, Rumlarla aynı evde yaşamak zorunda kalan aile büyüklerinin iletişimi en aza indirmek amacıyla çözüm olarak odaları ayıran duvarlardaki pencereleri dolapla kapattıklarını aktarmıştır. Aynı evde yaşıyor olmanın getirdiği komşuluk, eşyaların paylaşımını da beraberinde getirmiştir. KK-16 adlı anlatıcı anneannesinin et kavurduğu tavayla Rum ailenin böcek pişirdiğini, ancak komşuluk yapmak zorunda olduklarını ifade etmiştir. Burada rahatsızlık duyulan nokta tavanın muhacirlerin yemek kültüründe olmayan bir nesneyi pişirmek için kullanılmasıdır. Aşkın'ın ifade ettiği gibi kültür, insan toplulukları arasındaki farkları derinleştiren ve toplumlara kimlik kazandıran önemli bir faktördür (2007: 217). Nitekim Assmann, kültür ve toplumun insan varlığının temel yapısını oluşturduğunu belirtir. Bu yapı, ortak olmayan ama her zaman bireysel olan bir kimlik iletir ya da "üretirler" (2018: 143). Bu bağlamda kısa bir dönem de olsa bir arada yaşamak zorunda kalan iki halkın kültürel kimliklerini oluşturan

unsurlardan yemek kültürü üzerinden aralarındaki farkın derinleştiği görülür.

Kültürel bellek, kurumsallaşmış bir bellektir. Sadece yaşanmış geçmişe değil, daha uzak geçmişe de referansta bulunur, yani anlatının kristalleştiği bellektir (Salvanou, 2022: 141). Yaşadıkları çevre, kimliklerinin oluştuğu bağlama dair tüm unsurlar mübadele ile hayatlarından çıkan muhacirler için geçmişin görüntüsü anlatının kristalleştiği bellekte yer alır. Bu bağlamda göç ederken belleklerinde yer alan geçmişin görüntüsü ile taşıyabilecekleri eşyalarını yanlarına almışlardır. Evlerinde eşyaları, ambarlarda buğdayları, evlerinin avlusunda koyunları, kuzuları bırakmak zorunda kalmışlardır (KK-3, KK-8, KK-11, KK-19). Yunanlılar bir daha geri gelemeyeceklerini, mallarını kendilerine satmalarını söylese de geri döneceklerine inandıkları için mallarını satmayanlar çoğunluktadır (KK-6). Bu noktada mübadeleden önceki yaşama dair anlatılarda göze çarpan unsurun muhacirlerin memleketteki yaşamlarına dair anlattıklarının benzerliği olduğunu belirtmek gerekir. Emgili, muhacirlerin hikâyelerinin benzerliğine dikkat çekerek mübadeleden önce sahip olunan mal varlığının efsaneleştirildiğini, bu hikâyelerin temel *mevzuunun* geride bırakılan memleketin ve geçmişin yüceltilmesi olduğunu söyler (2017: 43-44). Nitekim idealize edilen kaybedilen vatan olgusu, kaynak kişilerin aktarımında çok açık bir şekilde görülmektedir: Memleketlerinin havası, suyu her şeyi çok güzeldir ve ordayken maddi olarak durumları çok iyidir (KK-3, KK-10, KK-11, KK-18). Ayrıca memlekette çiftlikleri bulunmaktadır (KK-1, KK-3, KK-5, KK-8, KK-10, KK-11, KK-13, KK-14). Görüldüğü gibi muhacir belleğinin temel unsuru efsaneleştirdikleri geride bıraktıkları topraklardır. Bu bağlamda Salvanou, mübadillik belleğinde belirleyici unsurun “kaybedilen memleket”e özlem ve nostalji olduğunu söyler (2022: 91). Nitekim muhacirler kaybettikleri memleketlerine duydukları özlem ile memleketteki yaşantılarını en küçük ayrıntısına kadar çocuklarına ve torunlarına aktarmıştır.

3.2. Göç Süreci: “Zebil Gelmişler”

İnsan anılarına toplum içerisinde ulaşır, onları toplum içerisinde hatırlar ve toplum içerisinde tanıyıp konumlandırır (Halbwachs, 2016: 16). Bu bağlamda ilk kuşak muhacirlerin bir araya geldiklerinde yapılan sohbetlerin temel konusu “memleket”tir. Aile büyükleri nereden geldiklerini, memlekette yaşadıklarını, göç sürecinde çektikleri acıları bir masal gibi anlatırlar (KK-3, KK-7, KK-16, KK-17, KK-19, KK-21, KK-22). Bu aktarım, muhacirlerin mübadeleyi yaşamamış olan çocukları ve torunlarının da kendilerini muhacir olarak tanımlamasına neden olmuştur. Bu bağlamda göç sürecinde yaşananlar da muhacir kimliğinin oluşumunda etkilidir. Mübadele esnasında bir yaşında olan KK-11, annesinin mübadele haberi ile sabaha kadar ağladıklarını aktarmıştır: “Annem dedi sabaha kadar ağladık dedi nasıl gidecez?” Muhacirler Türkiye’ye gemi ve tren ile gelmiştir. Ancak muhacirlerin çoğunluğu gemiyle geldiklerini aktarmıştır. Kaynak kişiler

gemiye binecekleri Selanik'e ise öküz arabalarıyla veya yürüyerek gidildiğini söylemiştir (KK-6, KK-7, KK-11). Gemiyle yolculukları kadar gemiye gidene kadar yaptıkları yolculuk da çok zorlu koşullarda gerçekleşmiştir. Zor şartlardaki bu yolculuğa dayanamayan aileler ölen çocukları olduğu gibi, hala yaşayan bebeklerini, çocuklarını da yol kenarındaki çalılıklara bırakıp yola devam etmiştir. Bu nedenle yolda dikenlerin üstü çocuk doludur (KK-6, KK-11, KK-15, KK-18). Yolda aile üyelerinden birbirlerini kaybedenler bulunmaktadır (KK-9). Muhacirler, Selanik'te gemiye binecekleri yere gidene kadar tüm bu yaşamsal zorlukların yanında çete baskınlarına da maruz kaldıklarını ifade etmiştir (KK-14). Altınlarını, paralarını saklamak zorunda kalırlar (KK-16, KK-18). Ayrıca KK-17, gemide Yunan askerlerinin muhacirlerin üzerindeki altın ve paraları topladığını aktarmıştır. Yolculuk esnasında gemi ve trenlerin çok kalabalık olması yolculuğun zor şartlarda gerçekleşmesine neden olmuştur (KK-2, KK-5, KK-9). Yolculuk esnasında ölenler olduğu gibi doğum yapanlar da olmuş, KK-3 adlı anlatıcının ifadesiyle "zebil" gelmişlerdir.

Hatıpler, yolculuğun en hazin yanının vapurda gerçekleşen ölümler olduğunu belirtir. Salgın hastalıkları önlemek için vapurda ölenlerin denize atılması, birçok ailenin bebekleri başta olmak üzere yakınlarının ölümünü gizlemelerine neden olmuştur (2003: 74). Bozkurt, bu dönemde vapurlarla Türkiye'ye gelenlerin şu hikâyeyi anlattığını belirtir:

Vapurun önüne toplanan kocaman balıklar vapurun ilerlemesine izin vermez. Vapurdaki görevliler vapurda ölen kimse varsa saklanılmaması ve kendilerine bildirilmesi için anonslar yaparlar. Sonunda bulunan ölü -yaşlı bir kadın ya da küçük bir çocuk-denize atılır ve böylelikle vapur yoluna devam edebilir. Aslında buradaki gerçek, kızgın balıkların istediği kurbanı vermek değil, denizcilerin geleneğinde var olan, tifo gibi salgın hastalıkların önlenmesi için alınan bir tedbirdir (2013: 209).

Yolculuk esnasında vapurda ölenlerin dinî ritüellere uygun olarak defnedilmesi mümkün değildir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi ölenleri karaya çıkana kadar bekletmek de salgın hastalıklara neden olacaktır. Bu noktada "ölen kişi denize atılmadan balıkların vapurun gitmesine izin vermediği" anlatısı muhacirleri ölen yakınlarını denize atmaları hususunda ikna edici yönüyle karşımıza çıkar. Boyraz, "Anlatmak, insanlar için hem önemli bir ihtiyaç hem de kimi hayatî ihtiyaçlarımızın karşılanabilmesi için vazgeçilmez bir araçtır" (2008: 106) sözleriyle anlatma eyleminin işlevselliğine dikkat çeker. Bir ihtiyaçtan doğan bu anlatının nesilleri aşarak günümüze kadar gelmesi işlevsel olarak varlığını ve muhacirler üzerindeki etkisini ortaya koyar. Öyle ki, bu deneyimi yaşayan muhacirler balıkların vapurun geçmesine gerçekten izin vermediğini aktarmıştır (KK-8, KK-16):

Gemide bi cenaze olmuş. Balıklar gemiyi durdurmuşlar. Kaptan eyy demiş içinizde ölü varsa gemi yürümüyor demiş balıklar önümüzü kestiler. Öyle büyük balıklar varmış geminin önünü kesmiş balıklar.

Ölü varsa atın demiş. Hepimiz ölcez. Atmışlar denize başlamışlar gitmeye. Babam söylüyodu (KK-8).

Arı, Vekâlet tarafından Türkiye'ye getirilecek göçmenlerin iâşe, sağlık ve iskan sorunlarını çözebilmek amacıyla on yerleştirme bölgesine ayrıldığını belirtir. Bu on bölge arasında Manisa; İzmir, Aydın, Menteşe ve Afyon ile birlikte dördüncü iskân mıntıkasında yer almıştır (1991: 27). Gemi ve trenle Türkiye'ye gelen muhacirler dördüncü iskân mıntıkasında yer alan Manisa'nın o zamanki adı Hamidiye olan Muradiye köyüne yerleştirilirler. Göç sürecinde ölenler, ailelerini kaybedenler olmuştur. Salvanou'nun ifade ettiği gibi mübadillerin hayatlarını kaybetme ve maddi zorluklar bir yana, yaşadığı belki de en önemli kayıp dünyayı anlamlandırdıkları bağlamı kaybetmeleridir (2022: 140). Mübadele ile bir daha geri dönmek üzere doğdukları topraklardan ayrılan muhacirler, kimliklerini oluşturan bağlama dair tüm unsurları, geçmişlerini de arkalarında bırakırlar. Dolayısıyla Assmann'ın belirttiği gibi göç veya din değiştirme gibi durumlarda ortak kimlikten kopulur (2018: 143). Bu kopuş, bireyin yeni bir kimlik edinmesine giden yolu açar. Bu bağlamda kuşaklar arasında aktarılan göç deneyimi ve göç esnasında yaşananlar muhacir kimliğinin temel harcını oluşturur.

3.3. Göç Sonrası: "Bak Nereye Geldik, Dünya!"

Clark, Yunanistan doğumlu Türk vatandaşlarının çoğunun vatan deyince Türkiye Cumhuriyeti'ni kast ettiklerini söyler. Yunanistan'ın neresinden olduklarını söylerken ise daha halk ağzı bir kelime olan "doğduğum yer", "büyüdüğüm yer" gibi anlamlar taşıyan memleket sözcüğünü tercih ederler (2008: 215). Clark'ın ifadesini doğrular bir şekilde Muradiye'de görüşülen ikinci ve üçüncü kuşak muhacirler için vatan Türkiye'dir. Memleket ise büyüklerinden dinledikleriyle kökenlerini ifade eden Selanik'tir. Muhacirler için memleketleri, kökenlerinin ve kimliklerinin bir parçası olarak belleklerinde yer alırken yeni vatanlarında kök salma süreci zorlu olsa da uyum sağlamaya çalışmışlardır. Kendisi ile görüşme yapıldığı tarihte 97 yaşında olan KK-10, mübadele ile Türkiye'ye geldiğinde bir yaşındadır. Ailesinin mübadele esnasında yaşadıklarına şahit olmasa da onlardan dinledikleriyle doksan altı yıl sonra bile mübadeleyi bir ağıt gibi söylemesi yaşanan insanlık dramını ortaya koyar: "Vortolom bizim küyün adı, Selanik. Hepsi orda kaldı. Bak neler geldi? Vallayı bak neler geldi, aaah be çucum... Aah be evladım... Yaaa ah be çocum, ah be çocum." Bu noktada mübadele edilen her iki halkın da benzer sıkıntılar yaşadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla Yunanistan'dan gelen muhacirlerin Muradiye'de karşılaştıkları manzara, bıraktıkları memleketlerinden çok farklı değildir. Yunanistan'dan gelen muhacirler gibi Muradiye'den giden Rumlar da evlerini, bağlarını, hatta sergide üzümlelerini bırakıp gitmiştir (KK-8).

Muhacirlerin mübadeleden sonra uyum sürecinde karşılaştıkları temel sorun ailelerin farklı yerlere yerleştirilmesidir. Merkezi otoritenin elindeki bilgilerin eksikliği Yunanistan'dan gelen muhacirlerin yerleştirilmesinde önemli bir sorundur. Ankara hükümetinin elinde idare

etmeye çalıştığı toplum hakkında sağlıklı verilere dayanan hiçbir istatistik olmadığı için yaklaşık 400.000 göçmenin iskânı “el yordamıyla” yapılmıştır (Akhtar, 2018: 46-48). Bu durum Yunanistan’da birbirine yakın köylerde oturan akrabaların, köylerin Türkiye’de farklı yerlere yerleştirilmesi nedeniyle birbirinden uzak yerlere iskân edilmesine neden olmuştur. Nitekim ailesi Yunanistan’da Çavlar köyünden olan KK-11 adlı anlatıcının halası Çavlar’a bir saat uzaklıktaki Eleviş köyüne gelin gitmiştir. Eleviş Muradiye’ye iskân edilirken Çavlar Köyü Giresun’a yerleştirilmiştir. Mübadeleden uzun yıllar sonra halası ziyaretlerine gelmiş, daha sonra babası Muradiye’ye geldiğinde burayı beğendiği için Muradiye’ye yerleşmiştir. Farklı yerlere yerleştirilen ailelerden birbirini bir daha hiç göremeyenler olmuştur (KK-2, KK-8). Görüldüğü gibi muhacirlerin önemli sorunlarından bir tanesi de dağılmış olan ailelerin tekrar bir araya gelmesidir (Berber, 2010:165). Dolayısıyla muhacirlerin iskân edildikleri yerlerden ayrılarak yer değiştirmeleri, geldikleri yerdeki iklim ve koşullarına benzeyen yerlere gitme isteğinin yanı sıra farklı yerlere yerleştirilen yakın akrabaları ile bir araya gelebilmek için de gerçekleşmiştir.

Gelen muhacirlere devlet Yunanistan’da bıraktıkları mallarına karşılık olarak bir ev, tarla, bağ vermiştir. Ancak Manisa iklimi ve yetiştirilen tarım ürünleri ile geldikleri yerden çok farklıdır. Bu nedenle hemen üretime geçilememiştir. Muhacirlerin geldikleri yer soğuk bir bölgedir ve çok kar yağar, yetiştirilen tarım ürünleri kısıtlıdır. En çok yetiştirildiği söylenen ürünler lahana, darı, patates ve “ekin” denilen buğdaydır (KK-1, KK-3, KK-6, KK-13). Manisa’da daha önce görmedikleri tarım ürünleri ile karşılaşır. KK-8, daha önce zeytin görmeyen ve zeytinden yağ çıkarıldığını bilmeyen muhacirlerin kendilerine verilen zeytinliklerdeki zeytin ağaçlarını kesip yaktıklarını aktarmıştır: “Nerde bundan yağ çıkar? Hadi be ya yenmez bu, biz tereyağ yerdik diye zeytinleri kesmişler. Bilmezler ki. Sonra Manisa’dan gelmişler demişler zeytini kestiniz mi? Demiş ağaç ya bu, odun yağı. Biz bunu oraklara yaparız paslanmasın diye yağını.” Üretime hemen geçilememesinin bir nedeni de verilen arazilerin tarım yapılamayacak durumda olmasıdır. KK-18’in aktarımına göre devletin ekip biçmek için verdiği araziler dikenliktir, tarımsal üretim yapılamayacak durumdadır: “Oralarla burası arasında karlı dağ var diyodu dedeler, neneler. Burda annelere vermişler bir yer mera gibi, kındırva dolumuş. Hani iğne gibi otlar. O otları babam günde bi evlek temizliyomuş. Sekiz dönüm tarlayı temizlemiş. Ondan sona başlamışlar verim yapmaya.” Üretime hemen geçilememesi, Yunanistan’dan gelirken para, altın gibi değerli eşyalarını getiremeyenlerin maddi olarak sıkıntı çekmelerine neden olmuştur (KK-9, KK-17).

Savaştan yeni çıkmış bir ortamda evler yanmış ya da yıkılmış durumdadır. Muhacirlerin yaşadıkları sıkıntılardan biri de kendilerine verilen evlerin yaşanılmayacak durumda olmasıdır: “Yaşanmıyacak gibiymiş bize verilen ev. Dedim ya öksüz gelmişler. Orda bırakmışlar, burda da verilen düzgün bi şey değil. E garibanlık yaşıcaklar ne yaşıcaklar? İşte hep mücadele.

Yetirmeye çalıştılar” (KK-16). Kaynak kişiler, Yunanistan’daki yaşamlarından farklı olarak iki üç aile aynı evde yaşamayı tercih ettiklerini ifade etmiştir (KK-6, KK-12, KK-14). Evin bir odasında anne baba, diğer odalarda ise evin evli erkek çocukları eşleriyle kalırlar. Daha sonra büyük olan bahçenin içine her erkek çocuğa bir ev yapılarak birlikte aynı avlu içinde yaşamaya devam etmişlerdir (KK-1, KK-14). Geniş ailenin aynı avlu içinde birlikte yaşamalarının nedeni kendilerini güvende hissetmektir: “Dışa karşı güçlü olmak için bi yerde yaşamışlar yıllarca. Memlekette ayrı. Oralar büyük yerlermiş. Diyelim ki otuz dönüm, iki üç dönümlük bi yerde bi ev orda, bi ev burda gibi yaşamışlar. Ama burda öyle değil.” (KK-20).

Muhacirlerin yaşadığı bir diğer sorun geldikleri yere alışmak, uyum sağlamaktır. Bu noktada uyum sorununun en büyük etkenini kendi istekleri dışında yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmaları olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Howell, bireyin kendi isteği dışında ayrılmasının zorluğunu şu sözlerle anlatır: “‘Yuva’yı gönülsüzce kaybetmek, şüphesiz ki bir bireyin ya da grubun başına gelebilecek en travmatik kayıplar arasındadır. Bununla bağlantılı olan güvenlik, aşinalık ve tarihsel devamlılık duygularının kaybı, fiziksel tehdit ya da gerçek bir zarar söz konusu olmasa dahi bir hayli ağırdır.” (akt. Akhtar 2018: 4). Kendi istekleri dışında memleketlerini bırakıp gelmek zorunda kaldıkları için yeni yaşama alışmanın zor olduğunu KK-16 şu sözlerle ifade eder: “Buraya gelince nasıl etkilenmesin? Nereye geldiklerini bilmiyorlar. Mecbur gideceksiniz denilmiş. Sen mesela evinde yaşarken bu evden çıkacaksın. Bi yere götürürüz, gidecen. Nasıl hissedersin kendini? Onlar da öyle hissetmişlerdir. Çünkü mecburen.” KK-5 ise ilk geldiklerinde evden dahi çıkamadıklarını aktarmıştır: “İlk geldiğimizde iki üç gün dışarı çıkamadık, çok yabancı geldi bize burası diyodu annem. Evin içine girdik, evden dışarı çıkamadık. Tuvalete giderdik gelirdik diyo. Ondan sona alıştık artık, evimiz dedik sarıldık dört elle.” KK-6 ise yaşadıkları en büyük sorunun yeni memleketlerine uyum sağlamak ve birlikte yaşamak zorunda kaldıkları diğer insanlarla anlaşabilmek olduğunu şu sözlerle ifade eder: “En büyük sorun işte anlaşabilmek yav. Isınmak insanların birbirine. Kolay değil. Bize kadar intikal etti bunlar.” KK-13, yeni vatanlarına alışmada yaşadıkları zorluğu şu sözlerle ifade eder: “Tabi zor yurt değiştirmek. Canlarını kurtarmışlar şükrederler. O devirde orası karışık, burası karışık. Yeni bi düzen çak kursunlar seneler geçer. Öyle evi bi yerden taşırırsın ancak bi senede yerleşebilirsin, konu komşu tanıyabilirsin. Zor, yabancılik zor.”

Kültürel bellek en basit haliyle anlam aktarımıdır (Assmann, 2018: 28). Yaşanılan ortak geçmişin taşıdığı anlam bellek aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılır. Bu bağlamda muhacirler için yeni memleketlerine uyum sağlama süreci de önemlidir ve mübadeleye dair aktardıkları unsurlar arasındadır. Muhacirlerin uyum sağlama sürecinde, memleketlerinde aynı köyde, aynı mahallede yaşadıkları komşuları ve akrabalarıyla Muradiye’ye yerleşmeleri olumlu bir etki yaratmıştır. KK-17, memleketteki komşularıyla Muradiye’de yine komşu olduklarını, birbirlerine destek olduklarını ifade

etmiştir. KK-14, Yunanistan'da yaşadıkları sıkıntılar, baskınlar nedeniyle memleketlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını; ancak kurtulduklarına şükrederek yeni yaşamlarına dört elle sarıldıklarını anlatmıştır. Ancak yaşlı muhacirler için yeni yaşamlarına uyum sağlamak kolay olmamıştır. Grinberg, güven veren şeyleri bırakmak sancılı olduğu için yaşlı bir insanın genelde taşınmayı istemediğini söyler. Ayrıca geçmiş geleceğinden çok daha büyüktür, her zaman kazandığından daha fazlasını kaybeder (akt. Akhtar 2018: 8). Mübadele ile gelen yaşlı muhacirlerin memleketlerinde yaşadıkları süre, geldikleri yerde yaşayacaklarından çok daha uzundur. Bu nedenle yeni vatanlarında kendileri için bir gelecek oluşturmaları çok zordur. KK-14, mübadele ile gelen yaşlıların on beş, yirmi sene geri gideceklerini düşündüklerini yeni yaşamlarına alışamadıklarını aktarmıştır. KK-10 dedesinin Muradiye'deki yeni yaşam koşullarına uyum sağlayamamasını şu sözlerle anlatır: "Orası çok güzeldi derdi. Burda ne yaptık ne ettik, burda niye böyle yaptık diye söylerdi. Orda çok rahattık, çok zengindik. Köyün zengin insanlarından biriydik derdi." KK-8, dedesinin geri döneceğine olan inancıyla Muradiye'de devletin verdiği malı almak bile istemediğini şu sözlerle anlatır: "Mallarının tapuları hepsi kalmış orda. Dedem öyle diyomuş. Burda mal vermişler. Ben gevur malı istemem! Kaçacam gene evime gitçem. Napacam burda dermiş." KK-6 adlı anlatıcı ise, dedesinin geri gidecekleri düşüncesiyle Yunanistan'daki mallarının tapusunu yıllarca sakladığını aktarmıştır.

Görüldüğü gibi muhacirlerin uyum sürecinde temel sorun akrabaların farklı yerlere yerleştirilmesidir. Kendilerine verilen evlerin oturulamayacak durumda olması karşılaştıkları bir diğer sorundur. Geldikleri yerin ikliminden çok daha farklı bir yere yerleştirilmeleri ise üretime dâhil olma süreçlerinin uzamasına neden olmuştur. Kaynak kişilerin aktarımlarında görüldüğü gibi kendi istekleri dışında doğup büyüdüğü ve orada öleceklerini düşündükleri topraklardan ayrılmak özellikle yaşlı muhacirler için çok zor olmuştur.

Sonuç

Nüfus mübadelesi yüz yıl önce gerçekleştirilmesine rağmen, yarattığı travmatik etkiyle günümüzde de incelenmeye değer bir olgudur. Mübadele ile gelen topluluğun mübadeleye dair göç anlatıları, bu travmatik deneyim etrafında muhacir kimliğini oluşturan temel unsurdur. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu anlatılar psikolojik olarak grup oluşumu ve devamlılığını sağlamıştır. Çalışmada göç anlatıları göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası olmak üzere üç alt başlıkta yer almaktadır. Kaynak kişilerin aktardığına göre göç öncesi Yunanistan'da yaşam ilk zamanlar sorunsuzken, savaşların da etkisiyle Yunan halkla aralarında çatışmalar yaşanmış, mübadele haberi ile baskılar artmıştır. Mübadele esnasında ölenler, ailelerini kaybedenler olmuştur. Yunanistan'da birbirine yakın köylerde oturan akrabalar, köylerin Türkiye'de farklı yerlere yerleştirilmesi nedeniyle birbirinden uzak yerlere iskân edilmiştir. Bu nedenle bir araya gelebilmek için kendilerine devlet

tarafından verilen ev ve arazileri bırakarak akrabalarının olduğu Muradiye'ye gelenler bulunmaktadır. Devletin verdiği evlerin çoğu oturulamayacak durumdadır, arazilerin bir kısmı ise tarım yapılacak durumda değildir. Ayrıca tarım ürünleri memleketlerinde ürettikleri tarım ürünlerinden çok farklıdır. Bu nedenle üretime geçmeleri zaman almıştır. Yunanistan'da ayrı evlerde oturmayı tercih ederken Muradiye'de evin bir odasında anne baba, diğer odalarda ise evin evli erkek çocukları eşleriyle kalmayı tercih etmişler, ya da her erkek çocuk için evin bahçesine ev yapmışlardır. Kaynak kişiler kendilerini güvende hissetmek için bu yaşam tarzını benimsediklerini ifade etmiştir. Muhacirlerin uyum sağlama sürecinde, memleketlerinde aynı köyde, aynı mahallede yaşadıkları komşuları ve akrabalarıyla birlikte Muradiye'ye yerleşmeleri olumlu bir etki yaratmıştır. Ancak yaşlı olan muhacirler ölene dek geri gidecekleri düşüncesini taşımışlardır.

Mübadele ile yaşadıkları bağlamdan kopan muhacirlerin toprak ve yerleşim yeri üzerinden aidiyet kurmaları mümkün değildir. Aidiyet kurmalarını ve kimlik edinmelerini sağlayan en önemli etken, göç anlatılarıdır. Muhacirler göç anlatıları ile buldukları zamanda ve mekânda, geçmişle geleceği bir araya getirerek kimliğini kurgular. Göç deneyimi sonrasında yaşadıkları köksüzlük duygusunu, göç anlatıları ile yeni vatanlarında yaşama tutunarak gidermeye çalışırlar. Bu bağlamda çalışmada mübadeleye dair anlatıların Muradiye'de yaşayan muhacirler için grup kimliğinin oluşumunda ve sürekliliğinde önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca mübadeleyi yaşamamış, ancak büyüklerinden dinlediği göç anlatılarıyla büyüyen ikinci ve üçüncü kuşak kaynak kişilerin belleğinde göç anlatılarının hâlen yer aldığı ve kendilerini muhacir olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda mübadeleyi yaşamayan kuşağın göç anlatılarıyla dolaylı olarak mübadeleyi deneyimlediği ve göç anlatılarının muhacir kimliğinin devamlılığını sağladığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ağanoğlu, H. Y. (2012). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların makûs talihi göç*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Akhtar, S. (2018). *Göç ve kimlik kargaşa, sağaltım ve dönüşüm*. (çev.: Sedef Ayhan), İstanbul: Sfenks Kitap.
- Arı, K. (1991). Mübadele göçmenlerini Türkiye'ye taşıma sorunu ve İzmir göçmenleri (1923-1924). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, 1, 13-46.
- Arı, K. (1999). Mübadillerin taşınması işinin Türk vapur kumpanyalarına verilmesi mübadele ve ulusal ekonomi yaratma çabaları. *Toplumsal Tarih*, 68, 12-17.
- Assmann, J. (1995). Collective memory and cultural identity. (Trans.: J. Czaplicka), *New German Critique*, 65, 125-133.

- Assmann, J. (2008). Communicative and cultural memory. *Media and Cultural Memory: Cultural Memory Studies an International and Interdisciplinary Handbook*, (ed.: A. Erll – A. Nünning), 109-118, Berlin: W. de Gruyter.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel bellek*. (çev.: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 213-220.
- Bayındır-Goularas, G. (2012). 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve günümüzde mübadil kimlik ve kültürlerinin yaşatılması. *Alternatif Politika*, 4(2), 129-146.
- Berber, F. (2010). *İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve göçler (1860-1960)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Ankara: Aşina Kitaplar-Turmaks Yayınları.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve kolektif bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Boyras, Ş. (2008). Sözlü anlatıların sürekliliği üzerine düşünceler. *Folklor/Edebiyat*, 54, 105-118.
- Bozkurt, N. (2013). *Göçmen kimliği bağlamında kişilerarası iletişim dinamiklerinin incelenmesi: Türkiye'deki Balkan göçmenleri üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cinman-Şimşek, M. (1997). Türk cumhuriyetleri ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ulusal kimlik açısından bir yaklaşım. *Yeni Türkiye Türk Dünyası I Özel Sayısı*, 15, 406-425.
- Clark, B. (2008). *İki kere yabancı kitlesel insan ihracı modern Türkiye ve Yunanistan'ı nasıl biçimlendirdi?*. (çev.: Müfide Pekin), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar nasıl anımsar?*. (çev.: Alaeddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Depeli, G. (2007). Göçmenin belleği: Görsellik ve kültürel bellek ilişkisi. IV. Kültür Araştırmaları Sempozyumu İç/Dış/Göç ve Kültür Özetler, 33-34.
- Emgili, F. (2017). Türk-Yunan nüfus mübadelesi hakkındaki araştırmalara bir bakış. *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 29-54.
- Erdal, İ. (2006). *Mücadele (uluslaşma sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Fulford, R. (2017). *Anlatının gücü kitle kültürü çağında hikâyecilik*. (çev.: Ezgi Kardelen), İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Gökten, M. (1991). *Toplu konutlarda insan-mekân ilişkileri*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güleç, C. (2002). *Türkiye'de kültürel kimlik sorunu*. *Antropoloji*, 15, 63-78.
- Hall, S. (1987). Minimal selves. In (ed.: Lisa Appignanesii), *Identity: The real me: Post modernism and the question of identity*, 44-46. London: ICA Documents.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. (çev.: Büşra Uçar), Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek*. (çev.: Zuhul Karagöz), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

- Hatıplı, M. (2003). *Selânik'ten Edirne'ye insan ziyahlığı (gözyaşı, hicran ve büyük mübadele)*. İstanbul: Assos Yayınları.
- Hirschon, R. (2000). *Mübadele çocukları*. (çev.: Serpil Çağlayan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaderli-Yapıcı, Z. (2012). Kişisel deneyim anlatılarının bağlamsal çerçevesi: Deneyimlenen, hatırlanan ve anlatılan hayat. *Millî Folklor*, 93, 207-219.
- Karakasidov, A. N. (2010). *Buğday tarlaları kan tepeleri: Yunan Makedonyasında millet olma aşamasına geçiş süreçleri 1870-1990*. (çev.: Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keser, İ. (2010). *Göç ve zor - Diyarbakır örneğinde göç ve zorunlu göç*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- MacIntyre, A. (2001). *Erdem peşinde: Bir ahlak teorisi çalışması*. (çev.: Muttalip Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutlu, N. Y. (2005). Lozan'da mübadele veya memleketin Türk nüfusunun arttırılması. Ankara: Türkiye Kitabevi.
- Salvanou, E. (2022). *Mübadil belleği tarih ve pratik olarak geçmiş*. (çev.: Saim Örnek), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sancar, M. (2016). *Geçmişle hesaplama: Unutma kültüründen hatırlama kültürüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Traverso, E. (2019). *Geçmiş kullanma kılavuzu-tarih, bellek, politika*. (çev.: Işık Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze nüfusun zorunlu yer değiştirmesi ve iskân sorunu. *Toplum ve Bilim*, 50, 49-71.
- Yücel Yönlü, K. (2018). Batı eksenli dünya düzeni ve Türkiye'ye gelen dış göç dinamiği göç sosyolojisi. İstanbul: Dođu Kitabevi.

Elektronik Kaynakları

URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 10.07.2024)

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Hülya Dinçer, Muradiye 1962, Lise Mezunu, Emekli. (Görüşme: 03.02.2018)
- KK-2: Nurten Ünal, Muradiye 1939, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme:07.02.2018)
- KK-3: Sebiha Yılmaz, Horozköy/Manisa 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 08.02.2018)
- KK-4: Duriye Akgöl, Muradiye 1942, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 15.02.2018)
- KK-5: Mürvet Elbirlik, Edirne/Keşan, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı (Görüşme: 06.04.2018)
- KK-6: Emin Kılıç, Muradiye 1939, İlkokul Mezunu, Çiftçi (Görüşme: 11.04.2018)
- KK-7: Güner Kılıç, Horozköy/Manisa 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 12.04.2018)
- KK-8: Zülfikâr Ceyhan, Muradiye, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 19.04.2018)
- KK-9: Mukaddes Ceyhan, Horozköy/Manisa 1938, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 20.04.2018)

- KK-10: Ali Koç, Vortolom/Florina/Yunanistan 1923, Okuryazar, Çiftçi. (26.04.2018)
- KK-11: Rakibe Göçmen, Çazlar/Selanik 1922, Okuryazar, Ev Hanımı. (Görüşme: 02.05.2018)
- KK-12: Baki Akçasoy, 1923 Eleviş/Florina/Yunanistan, İlkokul Mezunu, Çiftçi. (Görüşme: 08.05.2018)
- KK-13: Fikret Akgöl, Muradiye 1934, İlkokul Mezunu,Çiftçi. (Görüşme: 12.06.2019)
- KK-14: Selda Denli, Horozköy/Manisa, Üniversite Mezunu, Emekli. (Görüşme: 14.08.2019)
- KK-15: Nurhayat Mazi, Muradiye 1956, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 18.09.2019)
- KK-16: Aysel Akgöl, Muradiye 1944, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı (Görüşme: 18.10.2019)
- KK-17: Ayten Yeder, Muradiye 1938, -, Ev Hanımı. (Görüşme: 25.12.2019)
- KK-18: Demirhan Baki, Muradiye 1941, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 06.02.2020)
- KK-19: Kaya Akay, Muradiye 1938, İlkokul Mezunu, Çiftçi. (10.02.2020)
- KK-20: Erhan Akçasoy, Muradiye 1960, İlkokul, Emekli (Görüşme: 08.05.2018)
- KK-21: Nahide Kınayır, Muradiye 1960, İlkokul, Ev Hanımı (Görüşme: 26.04.2018)
- KK-22: Gülşen Akçasayar, Muradiye 1953, İlkokul, Ev Hanımı (Görüşme: 07.06.2019)

Expended Summary

Migration, which has occurred with the necessity of changing places in line with needs since the existence of humanity, has also been carried out against the will of individuals for political reasons over time. The Exchange of Turkish and Greek Populations with the Treaty of Lausanne signed in 1923 is one of these migrations. Although the exchange seems at first glance to be merely a change of place of residence, there is also an exchange in the cultural sense. The cultural exchange brought with it the exchange identity as a new identity for those who experienced the exchange. The basic element that constitutes the emigrant identity as a cultural identity is the migration experience and the migration narratives formed around this experience. For this reason, in this study, migration narratives, which are the basic elements that form the identity of the exchanged people, were examined from a folklore perspective on the basis of cultural memory. During this analysis, Jann Assmann's concept of cultural memory was guiding in revealing the exchange memory. The adaptation process of the immigrants in their new homeland and the formation of identity through belonging were evaluated within the framework of cultural memory. The field research of the study was carried out in Muradiye District of Yunussemre district of Manisa. The reason why Muradiye was chosen as a sample in the study is that it is the settlement of immigrant groups coming from different places. Muradiye, whose name was "Hamidiye" before the population exchange, was a Greek village where only Greeks lived in the past. Exchanges were placed in the houses vacated by Greeks during the population exchange, and they lived in isolation from the local population until Muslim and Turkish origin immigrants arrived from Bulgaria in 1939. For this reason, they were able to preserve their own culture for a long time and carry their migration narrative, which is the basic element of the exchange identity, to the present day.

This study, which evaluates the relationship between narrative, memory, culture and identity, is based on the qualitative research method, focusing on the identity established by the

immigrants through their migration narratives, in the case of Muradiye immigrants. In this context, an in-depth interview was conducted with semi-structured interview questions in the study, and then this information was analyzed. Since the exchange took place a hundred years ago, the generation that came with the exchange is not alive today. For this reason, second and third generation immigrants were interviewed. However, there are three people who came during the exchange when they were one year old. Questions were first asked to the source persons about what their life was like in Greece before the exchange, how they made a living there, and what their relations were like if they lived in a mixed settlement with Greeks. Then, the focus was on the problems experienced there, what happened during migration, their settlement in Muradiye after coming to Turkey, and their involvement in production and adaptation processes.

In the study, migration narratives were evaluated as a set of processes under three subheadings: pre-migration, migration process and post-migration. According to the sources, life in Greece before the migration was smooth at first, but due to the effects of the wars, there were conflicts with the Greek people, and the pressure increased with the news of the population exchange. There were those who died during the exchange and lost their families. Relatives living in villages close to each other in Greece were settled in places far from each other because the villages were located in different places in Turkey. For this reason, there are people who leave the houses and lands given to them by the state and come to Muradiye, where they have relatives, in order to come together. Most of the houses provided by the state are uninhabitable, and some of the land is not suitable for agriculture. In addition, their agricultural products are very different from the agricultural products they produce in their hometowns. For this reason, it took time for them to go into production. While in Greece they preferred to live in separate houses, in Muradiye the parents preferred to stay in one room of the house and the married sons of the house with their wives in the other rooms, or they built a house in the garden of the house for each son. Source persons stated that they adopted this lifestyle to feel safe. During the adaptation process of the immigrants, settling in Muradiye with their neighbors and relatives with whom they lived in the same village and neighborhood in their hometown had a positive effect. However, the older immigrants had the idea that they would go back until they died.

It is not possible for the exchanged people, who were separated from the context in which they lived with the exchange, to establish a sense of belonging through land and settlement. The most important factor that enables them to establish belonging and identity is their migration narratives. Emigrants construct their identity by bringing together the past and the future in their time and place with their migration narratives. They try to overcome the feeling of rootlessness they experience after the migration experience by clinging to life in their new homeland with migration narratives. In this context, it has been determined in the study that narratives about the exchange have an important place in the formation and continuity of group identity for the exchanged people living in Muradiye. In addition, it has been determined that the second and third generation source people, who did not experience the exchange but grew up with the migration narratives they heard from their elders, still have migration narratives in their memories and define themselves as exchanges. In this context, it is possible to say that the generation that did not experience the exchange experienced the exchange indirectly through migration narratives and that migration narratives ensure the continuity of the exchange identity.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Kurulu, Karar Tarihi: 08.12.2021, Oturum No: 10, Evrak Tarih ve Sayısı: 10.12.2021-61988/ *Ankara Hacı Bayram Veli University Ethics Committee, Decision Date: 08.12.2021, Session No: 10, Document Date and Number: 10.12.2021-61988*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Bu çalışmanın gerçekleşmesine katkı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Pervin Ergun'a teşekkür ederim./ *I would like to thank my thesis advisor Prof. Dr. Pervin Ergun for her contribution to this study.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu / Author's Note: Bu makale, "Manisa Yunusemre İlçesi Yunanistan Göçmenlerinin Folkloru" adlı doktora tezinden üretilmiştir. / *This article is procuded from his doctoral dissertation titled "Folklore of Greek Immigrants of Manisa Yunusemre District".*